

Coperta de I. OPRIȘAN

Coperta I: *Sf. Ilie*. Icoană pe sticlă, sec. XIX; Scheii Brașovului, apud Cornel Irimie – Marcela Focșa, *Icoane pe sticlă*, 1968.

Coperta IV: Ovidiu Papadima. Fotografie de tinerețe, din epoca elaborării lucrării *O viziune românească a lumii*.

Editura SAECULUM I.O.
ISBN: 978-973-642-220-1

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

OVIDIU PAPADIMA

O VIZIUNE ROMÂNEASCĂ A LUMII

STUDIU DE FOLCLOR

Ediție definitivă, revăzută de autor,
cu o prefată de
I. OPRIȘAN

Editura SAECULUM I.O.

București – 2015

CUPRINSUL

Prefață (I. Oprișan)	5
Notă asupra ediției	9

O VIZIUNE ROMÂNEASCĂ A LUMII

Lămuriri.....	13
Folclorul – neobosit laborator de miracole.....	23
Stilul primar al viziunii noastre folclorice	33
Nevoia de concret	44
Logic și absurd în folclor	54
Cosmosul folcloric	59
Rai și iad, sau alte chipuri ale lumii noastre	66
Rânduiala, – ordine creștină a lumilor.....	81
Corespondențe magice.....	88
Mila, – ordine anacronică.....	90
Sfințenia dintâi a muncii	98
Dumnezeu	106
Fața omenească a firii	110
Firea – eterna prietenă a omului	120
Puritate	124
O altă atitudine față de cosmos: respectul	129
Chipuri mai blânde pentru rău	135
Destinul	143
Știință și opreliște.....	154

O VIZIUNE ROMÂNEASCĂ A LUMII

239

Umbra grea a păcatului.....	158
Înțelegeri întoarse	162
Moartea – chip privit cu liniște.....	172
Alte cărări de izbăvire	176
Iubirea	185
Optimismul nostru etnic.....	192
O imagine ideală a noastră.....	201
Un bob din puritatea dintâi: Petrache Lupu.....	212
Creștinism și folclor	217
Folclor și clasicism	228
Post-scriptum.....	233
Bibliografie.....	234

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PAPADIMA, OVIDIU

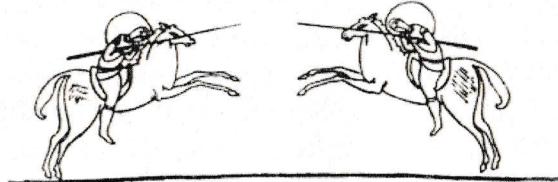
O viziune românească a lumii : studiu de folclor /
Ovidiu Papadima; ed. îngrijită și pref. de I.Oprișan. Ed. a 2-a,
rev., – București: Saeculum I.O., 2009

Bibliogr.
ISBN. 978-973-642-220-1

I. Oprișan, Ionel (ed.; pref.)

operele de îndrăzneață speculație ale d[omi]ilor L. Blaga (*Spațiu mioritic*) și Vasile Băncilă (*Lucian Blaga, energie românească*) ar fi de ajuns ca să ne dăm seama că problema plutește în aer.

Ei caută să îi răspundă și această carte de mărturisire a vechii noastre lumi spirituale, – aflându-și astfel rostul cu destulă îndreptățire, deși tovărășia amintită în care a venit e cu totul umbritoare prin statura ei înaltă.

FOLCLORUL, – NEOBOSIT LABORATOR DE MIRACOLE

Să încerci încheierea unei viziuni clare și organice din tumultuoasa lume de gânduri și imagini a folclorului, înseamnă nu atât să aduni și să alături materiale, ci mai mult să alegi, să scoți la lumină amănuntul ce lămurește liniile pe care le vezi limpezi, ale întregului. Operă tot atât de intuiție, cât și de sistematizare și deslușire a firului de gând care petrece totul, ca și de atență catalogare a materialului; descifrare a unui mod de viață anumită a gândului și sufletului în lume, mai mult decât fișier de referințe cât mai complet.

Aceasta este concepția noastră despre ceea ce am încercat aici să facem. Adică să desprindem din folclorul românesc câteva coordonate care, pe măsură ce ni le lămurim mai bine, avem impresia că se încheagă tot mai armonic într-un tot organic.

Organicitatea acestor valori, concrete sau abstrakte, pe care le desprindem din gândul și sufletul poporului nostru, înseamnă că ele nu sunt acolo produsul unei întâmplări bătute de vânturi, ci că trăiesc și cresc acolo dintr-o viață a lor, exuberantă și azi, indiferent de unde au venit semințele ce le-au împins rădăcina.

Și dacă trăiesc aşa, nu înseamnă numai triumful puterilor spirituale ale unui neam și mărturia nobleței sale intelectuale, în izbânda lui de a-și închega o viziune proprie de viață, – ci facilitatea pentru noi de a înțelege aşa cum e și cum trăiește el în realitate, fără falsele entuziasme dar și fără asprele critici neînțelegătoare, care reprezintă cele două atitudini obișnuite ale intelectualilor noștri, față de temelia noastră etnică țărănească.

Dar celui ce cauță superficial i se pare că tocmai această organicitate i se refuză.

Cuiva care ar porni să-l catalogheze științific și numai atât, folclorul îi apare adesea ca o masă informă de contradicții, deci ceva cu totul contrariu viziunii lămurite de care vorbim.

Admițând și noi aceasta, faptul capătă o valoare de premisă, din care nu se poate în aparență trage decât o singură concluzie: folclorul fiind aşa haotic cum e, – noi cei care din aceste fărâmuri căutăm să închegăm un tot răspicat și organic facem o operă cu o mare doză de arbitrar, deci neștiințifică în metoda ei, și, deci, nevalabilă în cele mai multe din concluziile ei.

Da, aşa ar fi dacă folclorul ar fi o depărtată lume moartă, pe care noi azi căutăm să o reînviem în gând din câteva risipite vestigii. Când un savant reconstituie din câteva măsele un animal dispărut în preistorie, firește că teama lui cea mare este ca nu cumva să găsească un alt învățat o copită care să contrazică ceea ce i se pare lui că spun dinții. Amănuntele trebuie, deci, să se împlinească și să se verifice riguros între ele, fără excepție.

Dar folclorul e o imensă realitate vie – și diversitatea lui de aparențe haotice crește tocmai din această viață care e, să nu uităm, o viață sufletească, deci de o fluiditate de forme pe care fiziologia nu o poate niciodată atinge.

Folclorul e la noi, încă, o continuă creație. Fiindcă n-a pornit din file de cărți, ca alte mănușchiuri de adevăruri, nici n-a rămas doar între file de cărți, ca la popoarele occidentale. La noi, încă, folclorul înseamnă un mod de a trăi și de a gândi. Lămurindu-l, nu reconstituim, prin urmare, specii vechi, ci descriem moduri de viață materială și de activitate spirituală. Modul lui material sunt obiceiurile; modul său spiritual sunt credințele.

Însăși această polaritate adâncă arată ce admirabilă și întreagă unitate de viață constituie folclorul la noi, și astăzi încă. Cercetându-l, intri nu într-o necropolă ca arheolog, ci într-un laborator, ca lucid surprinzător de mecanisme de investigație și de creație.

Vei fi, deci, nu un colecționar migălos de pietre, dezolat adesea că-ți lipsește ceva, că n-ai găsit una care să-ți împlinească și să-ți îndreptărească sistemul de ordine în care le-ai numerotat, ispitit adesea să fabrici tu una care să umple golul, – ci descoperitorul înceț al unor acelorași tipare de înțelegere, simple și largi tocmai pentru ca să fie temeinice, sub nesfârșita caleidoscopie de forme, pe care o poate viața impune unui imens suflet comunitar, cum este acela al unui neam.

Iată, bunăoară, despre originea licuriciului sunt multe legende deosebite.

După cum cred cei din comuna Mădăraș, din Ardeal, el s-ar fi născut din fărâmuriile unuia dintre îngerii păcătoși care au vrut să răstoarne stăpânirea lui Dumnezeu. Căutând să intre pe furiș în rai, el a fost surprins de Sfântul Petre și azvârlit pe pământ.

În alt sat din Ardeal, se crede că el e o fărâmă a unui diavol răpus de altul.

O credință relatată de Tudor Pamfile îl arată ca o fărâmă dintr-o altă stea, care nu era decât înger. Se îndrăgostise într-atâtă de o pământeancă, într-unul din drumurile în care îl însoțise pe Dumnezeu în lumea noastră, încât Prea Sfântul, care îl prefăcuse în stea, ca să poată vedea pământul, a trebuit să-l sfârâme, fiindcă patima lui amenința să aprindă cerul.

Iar într-un sat din Muntenia, se spune că licuriciul ar fi fost făcut de Dumnezeu la ruga Sfântului Petre, care-și căuta noaptea prin pădure niște cai furați și n-avea lumină.

Toată această lume de credințe, atât de bogată și de lucitoare, crește însă armonic dintr-o singură, fundamentală: aceea că, în cosmos, cea mai măruntă făptură sau faptă nu e nici accident, nici apariție facilă din neant, ci a izvorât din mâna lui Dumnezeu, atunci când a fost necesar. O întreagă, vastă, viziune de viață – aceeași – se desprinde din toate patru legendele. Aceea a unei lumi împlinindu-se neconenit din bunătatea divină, care nu sugrumat inițial păcatul, fiindcă i-ar răpi omului libertatea morală, dar îl sublimiază într-o infinitate de forme eterne, întipărîte pe față nesfârșită a naturii, ca să-i aducă omului mereu aminte și să-l învețe.

Respectă apoi, și un mecanism unic de formare a legendei: pornind de la simbolica cea mai izbitoare aici – aceea de lumină. Ce importă astfel că, cercetând imensele volume ale Elenei Voronca, vezi că în satul Bagiuera este crezut mai mare peste lupi Sfântul Petre, pe când lângă Botoșani e Sfântul Gheorghe, iar în cele mai multe sate e Sfântul Nicolae. Când, dedesubtul acestor valuri ale imaginației folclorice, aceeași credință adâncă stă; în care, până și lupii își au locul lor de datorie și de ascultare.

În județul Ialomița, striga sau fluturele-cap-de-mort e respectat, pentru că se crede că el duce apa morților. În alte locuri, dimpotrivă, e ucis, fiindcă se crede că suge săngele din inima copiilor. În ambele credințe, însă, aceeași apropiere suverană a morții. Si dacă cea dintâi e una din acele atât de multe și deosebite credințe ce relievează convingerea sigură – că lumile toate, ale ființei și ale neființei, se întrepătrund, sunt în necontentit și tainic schimb de mesaje, prin cine știe ce făptură umilă, – cea de-a doua e reflexul unei convingeri complementare, aceea că, în logica acelaiași cosmos, alte făpturi au misiunea tragică de a face răul, aflându-se într-o orânduire mai presus de ele, și datoria de a-și primi pedeapsa tocmai ca să se împlinească în totul această orânduire.

Pământul stă, după folclorul nostru, pe stâlpi așezați pe spatele unui balaur, pentru unii, al unor pești, al unor bivoli, al unui urs chiar, pentru alții. Întrevezi aici ușor aceeași realitate – a cutremurelor – cum își caută explicația prin același mecanism, diferind doar formele pe care i le dă experiența de viață a celui ce gândește. Stâlpii aceștia sunt roși mereu de Iuda, după unii, de diavol, de zgripturoaice, după alții, – cu același scop: ca să prăbușească pământul, deci creația lui Dumnezeu. Apoi, fără să o știe, acești dușmani mitici ai creației, supuși acelei neostenit de înțelepte rânduieli divine, dau prilej femeii harnice să facă o faptă bună. Ea îi sperie pe dușmani cu bubuitul sitei când o bate tare la cernut, făcându-i să-și întrerupă opera distructivă, în care timp stâlpii aceștia mâncați se refac și se întăresc.

O sumă întreagă de imense linii de gândire și de prevedere se întâlnesc astfel în bobul minuscul al unui eres, stupid în aparență:

viziunea plastică a unui univers în care toate amănunțimile își răspund de la depărtări infinite și în care organicul se amestecă firesc cu anorganicul, conștiința tragică a păcatului ce pândește lumea în înseși temeliile ei și conștiința liniștitioare că ochiul lui Dumnezeu veghează mereu. Si mai presus de toate, minunata asociere a destinului uman – nu numai în mărunta lui statură, dar și în cele mai minuscule amănunțimi ale vieții pe care o îndreaptă – ca fapta femeii care cerne cu hărnicie, fără să-și cruce palmele – participând la uriașul destin al universului, pe care îl ajută hotărâtor în voința lui veșnică de înmărtare spre perfecția divină, prin eliberarea din păcat.

Folclorul se vădește astfel ca o continuă și diversă frâmântare a câtorva credințe și înțelepciuni fundamentale, închegate în adânc sub acest tumult de viață – într-un tot de o rară armonie.

Dar nu numai viața își trimită astfel mereu materialele în acest laborator, ca să fie toate străluminate din adânc și topite în blocul fierbinte. Cu alte cuvinte, nu numai viața oferă viziunii folclorice substanță de cristalizat în expresie, adică nu numai ea invadează în gând. De multe ori, gândul folcloric invadează viața reală. E atât de puternic, încât o disimulează după structurile sale. Cei care cunosc bine satul – d[omnu]l Lucian Blaga, de pildă, a creionat în *Elogiul satului românesc* acest fenomen, cu forța d[omniei]-sale cunoscută de a face clare misterele vieții noastre etnice – știu de câte ori se întâmplă ca legenda să evadeze din adâncuri și să copleșească viața reală. Nu este evidența unei stări apropiate de cea a copilariei, prin imposibilitatea distingerii între planul real și cel fictiv – cum ești ispitit foarte ușor să crezi și cum poate că și d[omnu]l Blaga e ispitit – ci consecința firească a obișnuinței de a considera cosmosul ca o imensă armonie de rânduieli, în care materia și spiritul, văzutul și nevăzutul, omenescul și supranaturalul nu sunt decât două aspecte ale aceleiași realități.

Cel care stă de vorbă cu țărani, după ce a izbutit să înlăture foarte masivul strat de neîncredere al lor față de orășeni, își dă seama de această obișnuință și de consecința ei: invazia mitului în viață.

Ca să rămânem pe o temelie științifică, nu vom da amintiri personale. Există în privința aceasta o carte de documente utilizabilă în sobrietatea ei și în lipsa ei de intenții demonstrative. E cartea *Graiul nostru*, a filologului Ovid Densusianu, în care sunt însemnate con vorbiri foarte libere cu țărani.

Iată una: „Când o da cinevașilea cenușă cu cărbuni în noaptea dă Filipi, atunci vine lupu și mânâncă cevașilea de pe lângă casă; de n-are ce mânca, atunci îl mânâncă pe el. Așa s-a întâmplat cu sora lui Dinu Băilă din Merii Petelui. Dânsa s-a sumeșit și-a dat cenușă cu cărbuni afară-n noaptea dă Filipi; și când a ieșit afară, a sărit lupu la ea și a omorât-o“.

Dacă lumea aceasta ni se pare prea veche, – iată un document recent: „Ș-aici în sat, în Tămârzana, a fost un om, Surpan Toader, ș-o venit din Gorovete, un deal, pă la Fântâna Roșie, ș-acolea o sărit Fata Pădurii în spate la el. Ș-o ghinit până cătră sat cu ea în spate. Da' el tot o amăhăit cu baltagul, și dincoace și dincolo, ca să o taie. Nu o putut tăia. Și ea, dac-o văzut c-o duce-n sat, o sărit gios și s-o dus“.

Repetăm, această invazie a viziunilor de taină din folclor o poate constata oricine în viața reală a satului. Și ea indică folclorul drept un laborator de înțelegeri pentru viață, și nu o colecție de reminiscențe barbare.

Un fapt ca păstrarea ruinelor istorice prin măsuri polițienești, de pildă, nu își găsește locul în viziunea folclorică. Nu și-l găsește, în primul rând, fiindcă – după cum spațiul în folclor are limite foarte precise la marginile satului, dar infinit prelungite în cosmos – tot aşa și timpul se prelungește într-un ocean de coexistențe, care fac pur și simplu să nu existe istoria. Și astfel, a păstra istorie, înseamnă un imperativ doar pentru noi, cei care privim evolutiv, dar nu și pentru țărani.

Găsim în privința aceasta, în Voronca, o credință despre cetatea Teținului, foarte semnificativă. Sătenii din apropierea ei au trecut-o din istorie în folclor, unde nu există decât lupte între bine și rău, adică între puterile divine și diavol, sau între creștini și păgâni, sau între nedrepții ciocoi și făcătorii de dreptate, haiducii. Și fiindcă

cetatea era prea uriașă încă, pentru ca s-o atribuie haiducilor, și prea uitată ca să fie în legătură cu turci – au făcut din ea locaș al diavolilor. Ei – se știe – sunt într-un continuu și cosmic echilibru în dorința lor de a sfârâma lumea lui Dumnezeu, cu vegheia divină care o apără. Și atunci, ce e mai firesc pentru țăranul de acolo ca domnii care interzic să se scoată piatra din cetatea dăruită Diavolului, să se integreze efortului acesta veșnic, de a circumscrive puterile de a face rău ale diavolilor, respectându-le ceea ce le-a fost lor rânduit: „Dacă ar scoate cineva piatră câtă este acolo și le-ar strica culcușul, ei ar sfârâma târgul; de aceea se tem domnii și nu lasă să se mai scoată piatră din Tețin“.

De altfel, pentru modul cum se scufundă și dispare brusc istoria în lumea eternă și universală a marilor principii de bine și de rău ale folclorului, sunt exemple și mai caracteristice în cartea citată a lui Ovid Densusianu.

Ele se pot aduna mai ales în jurul personalității atât de repede intrată în legendă – fiindcă a intrat în sufletul țărănimii – a lui Alexandru Ioan Cuza. Într-unele, el devine erou de baladă ca domnii vechi; într-altele, un fel de haiduc. Iată-l în cele dintăi: „A făcut multe istorii ăla, – Cuza. A dat și călugării afară din mănăstiri. S-a făcut că-i cioban, s-a dus la călugări să vadă ce fac. Călugării mânca și bea ghine, ș-apoi să lua la luptă. Când a văzut aşa le-a zis Cuza: Așa faceți voi? Stai... Și i-a scos afară!“ Așa credea un moș din județul Constanța. În Neamț, se povestea altfel: că, venind ca soldat, călugării l-au culcat în bucătărie pe un țol rupt. Însă aceeași realitate și aici: imaginea atemporală a lui Cuza, ca un vechi voievod pedepsitor al păcatelor.

La fel, un fapt de politică externă se convertește în aceleași linii eterne de baladă, atât de senine și abstrakte în geometria lor, fiindcă e o geometrie etică. Iată cum povestește un țăran din județul Tulcea cum „a scăpat ghietul Cuza țara di ghir“. „A luat vreo 20 de voinici dintre boierii lui, și pe un vaporaș iute a plecat la Constantinopol. Acolo, a intrat la sultan. Acesta n-avea habar, sta pe tron și bea cafea. Cuza i-a pus «cartea» pe masă și i-a zis: «Iscălaște colea să nu mai plătească țara ghir; iscălaște ori te tai!»

Reponzitie de la Ibris.ro
Ş-a scos sabia, dar sultanul «di frică să nu-l taie», a iscălit. S-a luat cartea și nișcă băiete. S-a suit în vapor și drumu nainte la București. Cică să se hi luat după iel, da' nu l-au putut ajunge.“

În pitoreasca povestire naivă întâlnim aceeași intimă fuziune între viziunea folclorică și viața satului. Unirea Principatelor, independența externă sunt noțiuni care nu există nici în una, nici în alta. Cuza e acceptat întrucât a trecut din istorie în viața satului, prin scutirile de bir, prin pământul luat de la călugări și dat satului.

Nu e o măginire a inteligenței; nici o încremenire a ei, în incapacitatea de a sesiza primenirile vremii, în toate acestea. Silueta demonică și modernă a vaporului nu îl încurcă deloc pe povestitor cu noua ei realitate mecanică. Se transfigurează ușor în același străvechi rol de cal năzdrăvan, adică de etern auxiliar al omului, în lupta lui pentru dreptate. Dar să-l exalte pe Cuza pentru că a făcut unirea între români, când el, martorul lui de la țară, se simte frate – și le primește secretele mesaje de solidaritate – până și cu copacii din codru, cu melci din pământ, cu morții de dincolo, astă i se pare, desigur, în adâncul intuitiv al înțelegerii sale folclorice, ceva cu totul nesemnificativ și de prisos.

Înțelegerea aceasta se arată astfel, din toate căte am văzut, ca o instituție spirituală, cu legile ei adânci și simple în armonia lor, cu puterea ei nesecată de viață și reînnoire pe aceleași străvechi dimensiuni, cu aderențele ei intime la sufletul și gândul țăranului nostru.

Desprinzându-i liniile esențiale de structură, din diversitatea complexă în care ea îmbracă haina veșnic înnoită a vietii, putem nădăjdui astfel nu numai revelarea unei armonii vizionare bănuitură, dar și un spor al putințelor noastre de înțelegere a sufletului românesc.

Dar aderențe nu înseamnă identificări absolute. Țăranul nostru poate judeca folcloric, poate privi lumea folcloric, după cum poate și evada din ea.

Folclorul aduce, de pildă, o viziune de severe ierarhii a lumii, al cărei corolar logic este supunerea față de ele în mod firesc. De aceea, țăranul nostru admite cu minime proteste toate strășnicile

stăpânirii. Dar poate și evada din această înțelegere, arătându-se revoltat nu față de nedreptările stăpânirii – ceea ce ar fi în perfect acord cu viziunea etică a folclorului –, ci chiar față de dreptările ei.

În ancheta de care am mai vorbit, Ovid Densusianu a constatat cu surprindere destul de multe elogii ale stăpânirii turcești, fiindcă atunci nu se plătea bir, adică turcul nu exercita decât o stăpânire nominală.

Folclorul închide o tradiție de adâncă și aproape totală creștinătate. Acest țăran, totuși, elogia și regreta stăpânirea unui păgân. Această tradiție este profund eroică. Atâtea balade însăși-șează luptători – femei, fete, copii, învingători sau învinși în înfruntarea păgânului – dar niciodată plecându-i-se, ci preferând moartea.

Și totuși, țăranul care îi vorbea profesorului Densusianu povestea, fără nici o tresărire de rușine sau de ură, cum, când trecea turcul pe câmp, nu trebuia să faci nimic altceva decât să descalici de pe cal sau să cobori din car și să stai în genunchi, în drum, cu căciula în mâini; iar când intra în casa ta, trebuia să-i ții calul de frâu, plimbându-l prin curte, ca să-și poată face turcul, nestânjenit, toate gusturile.

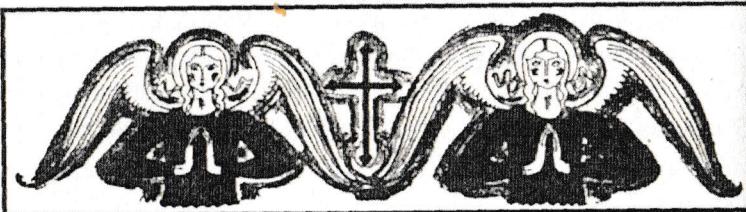
E, în adevăr, de multe ori, o distanță cutremurătoare între realitatea folclorică și realitatea cotidiană a gândirii căte unuia, care se desprinde din vechea disciplină colectivă. O distanță care îl facea pe Ovid Densusianu să suspecteze folclorul ca pe un interpret prea idealizat al țăranului nostru; să recomande foarte multă neîncredere față de folclor și să-i opună o metodă care să surprindă liberă gândirea țărănească de azi.

Mă gândesc însă ce s-ar întâmpla dacă, în încercările de definire a culturii unui popor occidental, am aplica această metodă. Adică, în loc să căutăm cultura și spiritualitatea franceză la un Descartes, la un Racine, la un Victor Hugo, – am dibui-o notând conștiincios propozițiile mediocre ale cine știe căruia funcționăraș sau apaș de suburbie pariziană.

Folclorul, ca și cultura modernă, nu sunt expresii directe ale realității, ci prelungiri ale acestei realități în ideal, după cum sunt și aluaturi în care transcendentul coboară și crește noua viață.

De departe de a înfățișa idealizări de stupidă cromolitografie, folclorul ne definește sufletul rural prin ceea ce are el mai bun, e adevărat, însă prin ceea ce are el real oriunde și oricând de preț, și nu prin accidentalul meschin și degradat, chiar când e frecvent.

E o uriașă realitate care – cu puterea pe care o au toate marile realități spirituale – obligă însăși realitatea vieții să i se conformeze. E o realitate colectivă – și asta ne interesează pe noi aici, nu cea individuală, fiindcă noi căutăm aici sufletul din care a trăit neamul acesta între atâtea îndărătnicite vitregii, prin care mai trăiește încă, și prin care credem tare că va mai trăi, dacă îi e dat să mai trăiască pe lume.

STILUL PRIMAR AL VIZIUNII NOASTRE FOLCLORICE

Vrem să vorbim, în cartea aceasta de răbdătoare itinerarii folclorice, întâi de toate despre felul cum vede românul lumea. Adică, felul cum și-o închipui multimea noastră de plugari, – acel strat etnic spre care simțim nevoia să coborâm, ori de câte ori vrem să ne aflăm pe noi însine.

Vom căuta, deci, să cercetăm întru cât se poate lămuri din credințele noastre folclorice o vizionă organică a lumii.

Nu s-ar putea afirma hotărât că această viziune e specific românească. Sau mai bine zis, nu se poate lămuri încă ce e specific al nostru și ce nu este, în această viziune, pentru că în folclorul nostru nu ne-am descurcat încă prin păienjenișul de străvechi legături subterane între credințele neamurilor, pe care le întrevăd azi lămurit cercetările de folclor comparat.

Dar pe deasupra acestor urzeli adânci și neluminate încă, un adevăr se poate închega lămurit, și acesta e de astă dată al nostru: felul în care poporul vede lumea la noi este organic creștin. Lumea aceasta e întru totul faptul sfânt al mâinilor lui Dumnezeu. Veghea milostivă a Celui de Sus este, fără odihnă, înclinată peste zbuciumul de fiecare clipă al firii. Binele ca și răul coboară peste rânduieile universului după semnul mâinii sfinte a lui Dumnezeu.

Și efortul cel mare pe care îl atestă cosmogonia noastră folclorică nu este acela de a arăta cum izvorăște binele din gândul înalt al Dumnezeirii – fiindcă aceasta e o consecință firească a perfecțiunii divine – ci, de a lămuri creștinește că răul pornește întreg tot din voința lui Dumnezeu.